

7. Стражний О. Українська ментальність як чинник успіху / О. Стражний // Персонал. — 2009. — № 2(304) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.personalplus.net/304/4300.html>.
8. Українці не довіряють «партійним» політикам – соціологічне дослідження // Новини Кіровограда. — 18.09.2014 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://v-kirovograde.net>.

Юрченко Л.

САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

Стаття присвячена аналізу місця та ролі санкцій у зовнішній політиці США. Прослідковується еволюція санкційної політики країни в біполярну та постбіполярну добу. При цьому відзначається, що політика застосування санкцій США зазнає концептуальної трансформації від принципу односторонності (етап «холодної війни») до багатосторонності в контексті системної еволюції міжнародних відносин.

Ключові слова: санкції, США, зовнішня політика, інструмент зовнішньої політики держави, односторонні санкції, багатосторонні санкції.

Завершення Другої світової війни ознаменувало становлення нового міжнародного порядку. США та СРСР, розуміючи небезпеку «лобового зіткнення», більш обережно використовували силу для задоволення своїх геополітичних інтересів. У свою чергу, Вашингтон, демонструючи відданість демократичним принципам, усе частіше застосовував альтернативні засоби для вирішення зовнішньополітичних завдань, серед них пріоритетне місце посіли економічні санкції. Поширенню практики застосування санкцій у постбіполярну посприяли ряд обставин: по-перше, санкції включені у всі ключові механізми регулювання світового порядку — універсальний (ООН), інституційно-груповий (ЄС, ОБСЄ, НАТО, СНД), індивідуальний представлений зовнішньою політикою провідних міжнародних акторів (США, КНР, Японії, РФ); по-друге, дифузія сили на світовій арені переформатувала усталену ієрархію критеріїв могутності. Через це актуалізувалась проблема пошуку інструментарію варіативного впливу, як на окремі елементи міці, так і сукупний потенціал держав. У свою чергу, таким інструментом виступають санкції, адже вони можуть мати всеосяжний та адресний характер; по-третє, диференційований набір методів реалізації санкційної політики (від політико-дипломатичних до воєнно-силових) дозволяє розглядати санкції як платформу пошуку політичного консенсусу між прихильниками стратегії інтервенції та політики бездіяльності.

У свою чергу, США є лідером у використанні економічних санкцій як засобу зовнішньо-політичного впливу, адже вони мають у своєму розпорядженні всі необхідні фактори для успішного проведення режиму санкцій: є найбільшою економікою світу з глобальним впливом на міжнародну валютну, фінансову, економічну та політичну системи, лідерські позиції у системі НАТО та РБ ООН, а головне — поки не мають контрсили в системі міжнародних відносин. За даними британських експертів, США наразі застосовують санкції до країн, територія яких складає 2/3 земної кулі [3, с. 19].

Доцільність ж проведення поглибленого аналізу окресленої проблематики в Україні зумовлюється невеликою кількістю робіт з проблеми, серед яких фундаментальністю та глибиною розкриття теоретичних аспектів тематики відрізняються праці І.Дудко, Є.Камінського, В.Копійки, С.Романенка. Отже, вибір проблеми дослідження не викликає сумнівів.

У період «холодної війни» санкційну політику США визначали такі фактори: 1) специфіка міжнародного середовища, зокрема біполярність і антагоністичні відносини із СРСР; 2) спрямованість на підтримку демократичних принципів розвитку міжнародних відносин; 3) забезпечення глобальної стратегічної рівноваги.

Так, у 1948 р. Нідерланди зазнали значного економічного тиску з боку США, які намагалися підштовхнути колишню могутню метрополію надати незалежність Індонезії, голландському колоніальному володінню [8, с. 147]. Аналогічним чином під час Суецької кризи в 1956 р. США прагнули виведення французьких і британських військ із зони Суецького каналу шляхом введення економічних санкцій [9, с. 476]. В обох випадках цілі політики США були викликані бажанням обмежити вплив колишніх імперій і колоніальних держав і активізувати процес деколонізації. Те, що цільові держави були головними союзниками і партнерами по НАТО, не зупинило США від переслідування своїх інтересів. Однак, характер відносин з цими державами означав, що застосування сили було виключено. Економічні санкції, таким чином, виявилися найбільш жорсткими заходами, які могли бути прийнятні.

Держави-суперники або ті, що недружньо ставились до американських інтересів, часто були об'єктом санкцій з боку США з цілого ряду причин.

Польща, як член комуністичного блоку, зазнала режиму санкцій в 1981 році після оголошення надзвичайного стану і перешкоджанні діяльності руху «Солідарність». СРСР був покараний економічними санкціями за збитий ним корейський авіалайнер КАБ 007 у 1983 році [4, с. 151].

Міжнародний тероризм неодноразово ставав першопричиною до застосування санкцій американською адміністрацією. Лівія, Сирія та Ірак були звинувачені в спонсорстві терористичних організацій та заходів, і були піддані економічним санкціям у 1970-1980-х рр. Тероризм, як відзначалося, загрожував як інтересам США на Близькому Сході, так і ставив під загрозу життя американських громадян, які часто ставали об'єктами нападів. Через те, що США не завжди здатні були точно визначити джерела цих атак або відслідкувати їх виконавців, тому використання економічних санкцій проти тих, кого вважають їх головними спонсорами, виявилось життєздатним варіантом політики в біполярну добу [5, с. 84].

У контексті забезпечення глобальної стратегічної рівноваги поширення ядерних технологій та випробувань ядерної зброї призвело до покарання ряду держав-порушників міжнародних договорів за допомогою економічних санкцій. Індія, Пакистан, Південна Африка та Франція зазнали режиму санкцій у результаті або придбання ними ядерних технологій, розвитку ядерних потенціалів, або випробування ядерних зарядів. Поширення і тестування цих технологій розглядалися як загроза

міжнародній стабільності, і в очах американців це стало особливим викликом лідерству США в ядерній сфері [1, с. 105].

Та ефективність такого інструменту стала дискусійним питанням. За доби біполярності з 1946 до 1988 рр. США 72 рази застосовували економічні санкції. Однак, санкції призвели до значних змін у політиці цільових держав лише 24 рази. У 48 епізодах санкції не принесли очікувані Вашингтоном результати. Таким чином рівень ефективності санкцій як інструменту зовнішньої політики становить 33 % в біполярну добу [6, с. 59]. Водночас цей показник не є сталим протягом усього періоду «холодної війни»: ефективність економічних санкцій знизилася під час переходу з простої біполярності до жорсткої біполярності. У період з 1948 -1957 р., період простої біполярності, США зберігали значний відрив від Радянського Союзу як в економічній, так і військовій силі, і тому міжнародна система мала одночасно ознаки і однополярності, і біполярності. Відповідно, показник успішних санкцій Сполучених Штатів у даний історичний проміжок часу зареєстровано як 50 %, що є помітно вищим, ніж загальний рівень за біполярної доби. Ефективність санкцій США мала найнижчий показник у 14 % в останні десятиліття епохи біполярного протистояння (1979-1988) [6, с. 62]. Це відображає стан жорсткої біполярності, коли Радянський Союз здатний був активно протидіяти політиці США.

Результати ефективності застосування санкції за часів «холодної війни» пояснюються тим, що існування інтенсивної конкуренції між наддержавами та їх блоками підривало можливість кожної з великих сил з максимальною ефективністю задіяти економічні важелі. У політиці «з нульовою сумою», коли санкції загрожує використати чи застосовує одна з наддержав, інша безпосередньо здійснює протипагу, пропонуючи полегшити вплив економічного тиску на цільову державу, щоб заручитися її підтримкою, а в ідеалі, щоб отримати певну політичну відданість.

До того ж, у добу біполярності санкції США, як правило, не приносили користі проти держав конкуруючої коаліції, адже з нею не було розвинуто економічних зв'язків та її учасники могли розраховувати на компенсацію чи допомогу з боку їхнього лідера-наддержави — СРСР.

Широке застосування економічних санкцій є одним з найбільших парадоксів сучасної американської зовнішньої політики. Використання санкції часто піддається критиці, навіть висміюється. «Санкції не працюють», — стверджують політтехнологи та політики [7, с. 99]. У той же час економічні санкції стають основним політичним інструментом Сполучених Штатів Америки в постбіполярний період.

Так, лише за перше десятиліття після розпаду Радянського Союзу (1992-1999) Сполучені Штати ініціювали застосування економічних санкцій 38 разів і в 24 випадках було досягнуто значних результатів у реалізації американських вимог. Показник ефективності санкцій за зазначений період часу становить 66 %, що є вдвічі більшим від рівня доби біполярності (33 %) і майже в п'ять разів вище, ніж успішність даного інструменту зовнішньої політики за останнє десятиліття ведення «холодної війни» (14 %) [2].

Не лише кількість успішних епізодів застосування економічних санкцій значно зросла після краху біполярної системи, а й більше половини усіх ефективних випадків було визнано значним успіхом, тобто ситуацією, в якій використання санкцій є важливим чинником у сприянні суттєвої зміни в політиці цільової держави або значним фактором у її повній капітуляції американським вимогам (оцінка санкцій від 12 балів і вище). У семи випадках — Лівія (1992), Сербія (1992, 1996), Гватемала (1993), Замбія (1993), Парагвай (1996) і Судан (1996) — режим економічних санкцій визначають цілковитим успіхом, коли санкції представляють важливий фактор у забезпеченні повної реалізації вимог США [6, с. 62].

До того ж, в умовах постбіполярності із зниженням напруги між політичними інтересами центросилових держав відбуваються концептуальні зміни в санкційній політиці Вашингтона. Зокрема, США поступово відходять від політики всеосяжних санкцій і надають перевагу адресним санкціям, а також намагаються вписати свою стратегію санкційних заходів у колективні режими, передусім під мандатом ООН. Це стосується, у першу чергу, санкцій проти Північної Кореї та Ірану.

Зокрема, американські політики вважають режим усеосяжних санкцій, спрямованих на припинення агресії в Перській затоці, як ключову подію в еволюції політики санкцій країни. Адже саме з цього періоду особливу увагу приділяють гуманітарним втратам як наслідкам економічного тиску, що стали одним із головних факторів на підтримку застосування цільових санкцій як зміну всеосяжному впливу.

В біполярну добу значні успіхи в застосуванні санкцій склали 28 % від усіх випадків. Цей показник збільшився до 37 % в першу декаду постбіполярного періоду, що є майже в чотири рази вище, ніж 10 % рівень за останнє десятиліття «холодної війни». Кількість цілком успішних епізодів введення режиму санкцій також збільшилася порівняно з біполярним періодом майже на 60 %, і більше ніж у три рази (від 5 % до 18 %) порівняно із останньою декадою жорсткої конфронтації [2].

Підвищення ефективності економічних санкцій США з моменту закінчення «холодної війни» є значним. Це можна пояснити тим, що з розпадом Радянського Союзу США втратили суперника, який міг активно застосовувати контрзаходи: надавати допомогу країнам, що зазнали тиску з боку Сполучених Штатів. У добу біполярності радянські поставки продуктів та надання кредитів цільовим державам американських дій підривали загрозу санкцій США, зменшували їх вплив.

Завершення періоду жорсткої конфронтації серйозно обмежує можливості цільової держави відвернути або зменшити втрати від санкцій США. Стратегія непокори, дезертирства або балансування між наддержавами більше недоступні країнам, що зазнають впливу американського економічного тиску: цільові держави змушені долати втрати від режиму санкцій або капітулювати перед вимогами щодо здійснення демократичних політичних реформ.

Отже, ефективність економічних санкцій США підсилюється тим, що на сучасному етапі дана країна має значні важелі впливу на всі держави світу і водночас жодний актор на міжнародній арені не виступає в ролі контрсили, хоча економічний розрив між Америкою та її потенційними конкурентами значно скорочується (це

стосується у першу чергу Європейського Союзу та Китаю). Оскільки ці та інші великі претенденти на вплив у глобальному масштабі збільшують свої економічні можливості по відношенню до Сполучених Штатів, вони набувають здатності впливати і стримувати економічні важелі, якими володіє Вашингтон. Ймовірність ведення політики врівноваження пов'язана не тільки з можливостями інших суб'єктів забезпечувати допомогу цільовим державам, але і з їх готовністю підірвати американські зусилля. Підйом КНР у такому аспекті становить найбільшу потенційну загрозу для подальшої ефективності економічних санкцій США, адже країни мають глибокі розбіжності щодо політики захисту прав людини, підтримки демократії, статусу Тайваню, а також безліч інших питань. Пекін може використовувати свої зростаючі економічні ресурси та право вето в ООН, щоб підірвати, якщо не позбавити змісту американські санкції. Тож ефективність санкцій з боку США залежатиме не тільки від можливості, але й від готовності інших держав або коаліцій контролювати власні економічні активи, аби вони не стали викликом американським лідерським позиціям у світі.

Список використаної літератури:

1. Askari H. Economic Sanctions: Examining Their Philosophy and Efficacy / H. Askari. — Washington D. C. : Greenwood Publishing Group, 2003. — P. 105.
2. Collins D. Stephen. Purchasing Power: International Structure and the Effectiveness of Economic Sanctions / ISA's 49th ANNUAL CONVENTION, Bridging Multiple Divides. — San Francisco (USA), 2008.
3. Dunne N. «Sanctions Overload») / Dunne N. // Financial Times. — 1998. — July 21. — P. 19, 151.
4. Economides S., Wilson P. The Economic Factor in International Relations: a Brief Introduction / S. Economides // Library of international relations. — Vol . 19. — London : I. B.Tauris, 2001. — P. 151—152.
5. Haass R. Economic Sanctions and American Diplomacy / R. Haas // A Council on Foreign Relations book / Council of Foreign Relations archive publications. — New York : Council on Foreign Relations, 1998. — P. 84, 194.
6. Hufbauer G., Schott J., Elliott K. Economic Sanctions Reconsidered / G. Hufbauer. — Washington D. C. : Peterson Institute, 2007. — P. 57.Ibid.—P.59, 62.
7. Pape R. Why Economic Sanctions Do Not Work // International Security. — Vol. 22. — Sep. 1997. — P. 99. 11
8. Selden Z. Economic Sanctions as Instruments of American Foreign Policy / Z. Selden. — Washington D.C. : Greenwood Publishing Group, 1999. — 147 p.
9. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. — М. : Ладомир, 1997. — С. 476.